

שני מספרים צעירים על רקע הקיבוץ / יצחק בצלאל

בנקודה זו רציני להרחיב את הדיבור עם צבי לזו, לאו דווקא משום "שעליתי" על נקודה "פיקנטית", אבל נדמה היה, שבנקודה זו הוא שש להרחיב את הדיבור, כששאלתי מה מקור נהייתו זו שלו, אמר: "זה רמזו בסיפורים", את סיפורי קראתי בקפידה ולא נתברר לי, למה התכוון, רק כשסיימתי את השיחה ונלוותי אליו לרהוב אמר לי: אתה יודע, מה מציק לגיבורים בסיפורי: חסר להם אלוהים.

שהיא נידונה לפי "בעד", ו"נגד". אני אינני "בעד" ואינני "נגד". השאלה הסוציולוגית אינה שאלה ספרותית. גישתי היא, שהספרות נבחנת לפי הנחותיה האנושיות אף כי יש ודאי גם להנחות חברתיות תפקיד בספרות, כי לגיבורים יש הנחות חברתיות. כיוצא בכך, מאז עמדתי על רצוני לעסוק בספרות, אינני עוסק בכל פעילות ציבורית, פרט להוראה שלדעתי היא פעילות ציבורית בדרגה גבוהה. פעילות ציבורית היא בהכרח נקיטת עמדה, ואילו על הסופר להתבונן בעולם ממקום המשוחרר מנקיטת עמדה.

אגב, אין פירוש הדבר שאני מזלזל בפעילות ציבורית. לספרות הגעתי בגיל מאוחר. מילדותי (נולדתי בדגניה ב' בשנת 1930) הייתי כבן משק רגיל ועסקתי בחקלאות מבלי לחלוטם על כתיבה. בהיותי בן 24 אהזו בי ההגשה של אייזלמות גדולה, שלא היתה ברורה, משהו הציק מבלי לדעת מה, והוא ביקש מוצא בביטוי. כך הגעתי לכתיבה. סיפור ראשון כתבתי כשהסתלקתי לראשונה מהמשק ועברתי לחיות ביוטבתה. שם בערבה כתבתי את השלד של שני הסיפורים, "מסע השלושה" ו"קרקע ארץ קטנה". רק במרחק מהקבוצה, התבררו לי דברים שהעיקו עלי בשבתי בקבוצה. מאז הסקתי שהספרות היא עיסוקי ו"לקחתי את זה כרצינות".

כיום אני מורה במשרה מלאה, ואינני מקבל ימים לכתיבה, עבודתי מאפשרת לי למצוא פנאי לכתיבה. אך נוסף לכך אין סופר צעיר דרוך להיות מפונק, אם הדברים מציקים לו, מוטב שיבערו בתוכו עד שימצאו את ביטויים. זה לטובת הכתיבה.

ברבים מסיפוריך נרמזים מתולדותיך ובעיות שהוזכרו בשיחור תיגו. האם סיפוריך הם אוטוביוגרפיים ברובם?

בודאי שכן. אבל עם זאת ודאי שלא. משיב צ. לזו. בביוגרפיה שלי ושל חברי אני מבקש את נשמת הדברים, חוץ ויתור על האמת הפרטית שבאותם מקרים. העיצוב הספרותי הוא עיקר בסיפור המיוסד על יסודות אמנותיים — אם בכלל יש יסוד אמנותי בספרי זה, שלדעתי הוא בכתיבת השחוח לים. הייתי רוצה לחזור בהמשך כתיבתי למוטיבים שבסיפורים אלה בעיצוב מבוגר יותר וביכולת רבה יותר.

ברנה, גנסין, יוהר — וביאליק

אלו סופרים השפיעו עלי? קודם כל ברנה בגלל כנות החוויה. כנות החיפוש וכנות הביטוי ללא הצטעצעויות ועטיפות. יש בו משהו שנועזע אותי, מבלי שקיבלתי כל תיאורה ברנרית לגבי עם ישראל וכיוצא"ב. יחד עמו השפיעו עלי גנסין ובגרהספרותי ס. יוהר, השפעה רבה — אורי גיסן גנסין בשל הניגון של כתיבתו והלך־הנפש שבסיפוריו, וס. יוהר בסיפורי־הקיבוץ הראשונים שלו. משבגרת נוכחתי כי ביאליק עולה על כולם שבעתיים. ואני גם אוהב מאד את עגנון, אך תוך הסתייגויות פנימיות המונעות ממני להיות מושפע ממנו.

השפעות ספרותיות לדעתי הן חיוביות והכרחיות. אף כי בשבתי לכתוב אני משתדל לשכחם. אבל משהו ודאי מבצבץ. מגנסין למשל קיבלתי הרבה יותר מאשר מיוהר. בשל האופק הרחוב הרחב שבסיפורי גנסין והמצמצם בסיפורי יוהר. שהם יפים לגיל מסויים.

דרך ברנה הגעתי לדוסטויבסקי, לאחר שאבי סיפר לי כי היה מושפע ממנו.

ומשהזכיר את אביו יו"ר הכנסת קדיש לזו, שאלתי: כיצד משפיעה עליך היותך "בן של..."

עד היותי בן 25, היה אבי חבר קיבוץ פשוט ועסקן התנועה שחזר תמיד לעבודה פשוטה ואפורה — השיב צ. לזו בגילוי־לב, אף כי לא שמח לשאלתי. עבדתי יחד עם אבא ברפת. כך שמשרתו הרמה נפלה עלי רק כבגרותי. אבל לפעמים זה פשוט מטריד שבכל מקום, ואפילו בראיון כזה אתך מזכירים לי פרט זה.

מצד שני אישיותם של האבות היתה גורם מכריע לגבי הבנים. אישיות מגובשת בעלת פרוגרמה מוגדרת כזו יוצרת אתגר חמור. מאבק האבות והבנים לא נפתר אף בקיבוץ, אך אין פירושו שהוא קיים לגבי כל הבנים. לי אישית זה לא היווה בעיה חמורה.

כיצד בחרת, ככִּן־קיבוץ־חילוני ללמוד דוקא באוניברסיטה דתית? למדתי שם ספרות משיב צ. לזו שהוראתה באוניברסיטה זו היא מעולה. ולמדתי מדעי־היהדות, שבשבילי, כאיש שגדל בסביבה רחוקה מרוח ישראל, היה הלימוד דרך היחיד להתקשר מחדש עם רוח ישראל. השתתף צורך עמוק בכך, והחלטתי שצריך ללמוד את מדעי היהדות אצל אנשים שהדברים אצלם הוא בכחינת חוויה אישית.

אני חש צורך להיות יהודי. יש לכך לגבי משמעות של קשר היסטורי. אתן לך דוגמה. כל ערב שבת מתכנסים בביתי בקיבוץ אבי, אחי ואני, אנו מקיימים מניין־זוטא של שלושה. מתפללים תפילת שבת ואח"כ מקדשים על היין, והנשים מקשיבות. זו שבת אהרה, שיש לה מופנט רוהני והיא מתקשרת עם שבתות ההיסטוריה שלנו.

כיצד מתקשרים דבריך עם המוטיב החוזר ונשנה בכמה מסיפוריך. של עזיבת הקיבוץ והשיבה אליו?

עזיבת הקיבוץ והשיבה אליו, זו אמת חיינו ואמת חיי שלי — משיב צבי לזו. זהו אולי אחד המאבקים הקשים ביותר לאדם בכלל. בריחה מהק"י בוח היא בריחת האדם מעצמו, השיבה — היא חזרה לעצמו. בעזיבה ובשיבה, מהפש אדם במרחב בו הוא חי — את הקואורדינטות לחייו שלו. אני לא תכננתי מראש לכתוב על מוטיב זה, אך בדיעבד נוכחתי שהוא חוזר בסיפורי.

מוטיב העזיבה מופיע בסיפוריך על אנשים בעיר. האם יש אותה מש" מעות לעזיבה בקיבוץ ובעיר?

העזיבה של מסגרת חייו מאפשרת לאדם בכל מקום לראות את עולמו מהחוק, כשהוא משוחרר מהתביעות היומיומיות שבחייו — משיב צ. לזו. אני סבור שבקיבוצים המבוססים זו תופעה רחבה יותר בקרב הצעירים. נסיון להגדרת עצמם בתוך המקום, והוא מתבטא כנדודי גוף ורוח גם יחד. אינני סבור שזו תופעה שלילית. נסיונו של אדם לחשוף את קשריו עם העולם והמקום מתוך התייחסויות שונות — הוא גילוי חיובי. גם כשהאדם מגיע בכך לידי עזיבת הקיבוץ?

אינני מתכוון לעזיבה הקרייריסטית, אלא לעזיבה שהיא ביטוי לחיפוש רוחני ושיפוט רוהני — משיב צבי לזו, שהוא עצמו עוב לתקופת מה את קיבוצו והתיישב ביוטבתה. אין "העזיבה" בעינתם של בני הקיבוצים בלבד, נדודי גוף ורוח קיימים בסופו של דבר בכל החיים המודרניים. אמנם כשאני כותב על בן קיבוץ הדבר נושא אופי של סיפור על קיבוץ אך הבעיה היא של האדם בכלל.

הוטיקים — דור נערץ

עניין אחר הבולט בסיפורי, הוא יחס ההערצה לדור הוטיקים בקיבוץ. הדמויות המגובשות והשלמות ביותר בסיפורי הם מקרב הוטיקים, ובכך אני נאמן לעולם שמתוכו אני צומח — אמר צבי לזו. טיפוס "הוטיק", יש תכונות מובהקות, שאינן מצויות עדיין בדרך השני. להלכה ולמעשה. לכן אין הצעירים בסיפורי מתוארים באופן בהיר כדומה לוותיקים. עם שאינני מקבל דברים רבים ממה שהוטיקים גורסים ואומרים, את מה שנקרא "אמנות ודעות" שלהם, הרי בגילוייהם האנושיים. הוטיקים הם דור נערץ. זהו דור סלקטיבי שצמח מתוך התחרות, שרק בעלי הכוח הנפשי והתוקף הנפמי שביניהם הגיעו לאן שהגיעו ונשארו. המיוחד בהם — והו האנושי מאד שבהם. האידיאלוגיה שלהם אינה הורסת את האנושי שבהם. יש בהם משאת־נפש. ובסופו של דבר לא איכפת לי, אל מה נושא אדם את נפשו. אינני מקבל למשל את תפיסת־האדם שלהם, שהיא אידיאלוגית מיסודה. כשם שאינני מקבל את עצם הנהגתם כי רעיונותיהם הם הוראה לדורות. תפיסה רהבה של האדם מובילה לדעתי למסקנה כי רעיונותיהם היו הוראה לשעה. אך כהוראה לשעה לא היו רעיונות נכונים משלהם.

האם הקיבוץ כצורת חיים מצא עד כה ביטוי נאות בספרות? אין עדיין ביטוי אפי מקיף ומצפה לחיי הקיבוץ. משיב צ. לזו, אך יש כמה ביטויים יפים ונוקבים כמו סיפורי ד. מלץ, סיפוריו הראשונים של ס. יוהר וספריו של אורי אורלב, שנתן ביטוי נוקב לבעיית הנוער העולה בקיבוץ. אלא, שמלך הוא בן דור המייסדים הנותן את דורו שלו, ואילו סיפורי הליירים של יוהר ראייתם מצומצמת. לעומתם יש סיפורים רבים על הקיבוץ שאינם נראים לי, במיוחד בשל עמדת ה"בעד" וה"נגד" של מחבריהם, הקובעת את דרך הסיפורים.

סופרים שעזבו והאמן בקיבוץ

מדוע, לדעתך, עזבו סופרים לא מעטים את הקיבוץ?

אני יכול להשיב רק על סיבות ספרותיות שאפשר שגרמו לכך משיב צבי לזו. יש סופרים שעזבו כדי למצא "עולם ספרותי". חיי הקיבוץ הם פחות־דרמטיים ומעוטי עלילה. אין בהם מאבק של קריירה, ומאבק לחיים ולגמות על קיום ופרנסה — נושאים הבונים ספרות גדולה. באשר לי, אני בונה בהכרה צלולה סיפורים שאינם עלילתיים. לא משום שאריאפטר לרקוח עלילה, זהו "טריק" קל, אלא משום שאני חייב בנאמנות מקסימלית לרקוע צמיחתי, שהיא קרקע המחיה של סיפורי.

אינני סבור שהסופר הנשאר בקיבוץ, מקפח בכך את יצירתו. להיפך. הסופר שבידי יכול ליצור סוגי עלילה אחרים — עלילה פנימית שבחיי הנפש, שלדעתי היא עמוקה ומעניינת יותר מעלילה חיצונית. אפשר למצוא עלילה גם במים העומדים של חיי היומיום, ולעלילה זו יש אולי משמעות רבה יותר.

האם שמתעמך שיש שוני בין סופר בקיבוץ לבין סופר במקום אחר? כמה כל סופר בכל מקום, על הסופר בקיבוץ לכתוב אמת. אין לו שום יעוד ותפקיד אחרים. הציפיות של החברה המסופר למקומו של האמן בחברה הקיבוצית אינם מעניינים אותי. היתה תקופה בספרות־הקיבוץ,

הפיתוי לפרסם את הראיונות עם צבי לזו ועמוס עוז, זה בצד זה — היה גדול מדי. אין זה סימפוזיון. שוחחנו עם כל אחד מהם בנפרד ואף השאלות שהוצגו בפניהם במתכוון לא היו זהות. מי שקרא את ספריהם יודע כי רב המפריד בין כתיבתם, הן בתוכן והן בצורה. לאחר שיחה עם שני המחברים מסתבר שהמבדיל ביניהם אינו מועט מהמפריד בין סיפוריהם.

ואעפ"כ נתנום זה בצד זה. שניהם מספרים צעירים המפרסמים עתה את ספר־ביכוריהם. שניהם חברי־קיבוץ, ואין זה פרט ביוגרפי סתם. סוגיה זו של סופרים, ובעיקר מספרים, בקיבוץ, היתה מתמיד מורכבת ומעניינת. שניהם למדו באוניברסיטה, שניהם עוסקים בהוראת ספרות. יכולנו למצוא קווים נוספים משותפים להם וליצירתם, אך אין הכוונה לכפות עליהם הכללות. שכן דווקא בנותינם יחד בולט הייחוד שבכל אחד מהם. נראה כי את שניהם מעסיקות בעיות דומות, אף כי דרכם לבעיות ותשובותיהם עלהן שונות.

ראיון עם צבי לזו

נותר האדם

את צבי לזו פגשנו לראשונה ביום שבת, בחדר־האוכל שבקבוצה דגניה ב'. ממפגש חטוף נטעה אתה להניח, שכל שבו גלוי לפניך. כזה מתאר אתה לעצמך בקבוצה: פנים גלויים, מבט מישיר, גוף חסון. אינך תמיה שסיפורי ריו פולח נכתבו על רקע הקבוצה. מרביתם מתארעים במקום זה גופי, בעמק הירדן, "מקום שהגנאים הולכים". כשבקשנו לקבוע מועד לשיחה, אמר: "תרשום את המועד על פתק. אינני כותב בשבת" וכבר היה ברור כי הרושם הראשון אינו מדויק כל כך.

האם אתה סופר הקיבוץ המתכוון לתת בסיפורי ביטוי לבעיות הקיבוץ?

כל סיפור אמת צומח מעולם חי — משיב צבי לזו. העולם בו אני חי הוא הקיבוץ, וסיפורי בהכרח צומחים מקרקע הקיבוץ. מאידך אינני רוצה להיות שופר לאויו בעייה כלכלית.

ולא דבר של בני הקיבוצים. אין סופר יכול להיות סופר־מעטם.

האם בעיות הקיום של אדם בקי" בוך שונות משל אדם במקום אחר? צורת החיים, משיב צ. לזו, אינה משנה את הבעיות הגדולות של ה" חיים: היחסים בין אבות לבנים, בין גבר ואשה, סדרי שלטון, ערכי מוסר, הבעיות האמתיות של אדם בקיבוץ, הן כל בעיות האדם ה" מודרני. אך א־אפשר לכתוב אמת על חיים בעמק־הירדן, כפי שכותב בים על חיים בפאריס. השוני בגוף, בדומם בסביבה — מהיבט שוני ב" כתיבה. אתה חייב לכתוב דברים הנכונים לחיים בעמק־הירדן.

זכיתי ללמוד ספרות אצל מורה מ" עולה: פרופ' ב. קורצווייל באוניברסי" סת בראילון, המצטיין בחידרה לעומק הבעיות של הספרות המודרנית. אני מכיר את הטכניקות והמגוונות של הספרות המודרנית. אך בשעת כתיבה אני שוכח את התאוריות, התבניות וההשפעות המודרניות — ומחפש את האמת שלי, את מה שיש לו ערך לגבי. וזה דבר קשה ביותר.

יצירת אמת נובעת מדברים הדולקים בכל הסופר והם יקרים מאד ללבו, ואלה אינם כה רבים. אפשר למנות אצל כל סופר מספר מצומצם של מוטיבים שרק בכתיבה עליהם יכול הוא להרעיד, מה שקרוב ללבי — הוא מותר את ה"ע"ל המעשה היומיומי הפשוט. לא רק בחיי הקיבוץ אלא בחיים בכלל. בפגישה עם כל אדם, בשיחה עם חנווני, בראיון עיתונאי אתך. לא שאני מזלזל בחיי המעשה, אך מעסיק אותי מה שמעבר להם, לדברים שבתתום הרוח.

יצירת אמת נובעת מדברים הדולקים בכל הסופר והם יקרים מאד ללבו, ואלה אינם כה רבים. אפשר למנות אצל כל סופר מספר מצומצם של מוטיבים שרק בכתיבה עליהם יכול הוא להרעיד, מה שקרוב ללבי — הוא מותר את ה"ע"ל המעשה היומיומי הפשוט. לא רק בחיי הקיבוץ אלא בחיים בכלל. בפגישה עם כל אדם, בשיחה עם חנווני, בראיון עיתונאי אתך. לא שאני מזלזל בחיי המעשה, אך מעסיק אותי מה שמעבר להם, לדברים שבתתום הרוח.

יצירת אמת נובעת מדברים הדולקים בכל הסופר והם יקרים מאד ללבו, ואלה אינם כה רבים. אפשר למנות אצל כל סופר מספר מצומצם של מוטיבים שרק בכתיבה עליהם יכול הוא להרעיד, מה שקרוב ללבי — הוא מותר את ה"ע"ל המעשה היומיומי הפשוט. לא רק בחיי הקיבוץ אלא בחיים בכלל. בפגישה עם כל אדם, בשיחה עם חנווני, בראיון עיתונאי אתך. לא שאני מזלזל בחיי המעשה, אך מעסיק אותי מה שמעבר להם, לדברים שבתתום הרוח.